Oponentský posudek na doktorskou disertační práci:

Nina Jašková, Kritika císařů a společnosti ve spisech Apocolocynthosis Divi Claudii a Satyricon.

Disertační práce. Filosofická fakulta Masarykovy university, Ústav klasických studií, Klasická filologie, Brno 2015

Nina Jašková si ve své práci stanoví dvě základní otázky, na něž chce v jejím obsahu odpovědět: „zda je Senekova menippská satira Apocolocynthosis zcela pravdivá, zda je nezaujatá a zda odpovídá myšlenkám stoického filozofa. Pokud byl Seneca opravdovým moralistou, proč sepsal a dal do oběhu dílo natolik zesměšňující sotva zesnulého císaře?" (str. 7) K rozboru struktury, žánrového charakteru a myšlenkového obsahu Senekovy Apokolocynthosis přibírá jako kontrastní srovnání se soudobým dílem Petronia Arbitra. Ve vztahu obou autorů pak postuluje jistou rivalitu, jež však z následující argumentace nikterak nevyplývá a není jí podepřena.

Jádro práce vyplňuje analýza Senekova satirického spisu a paralelní rozbor Petroniova díla Satyricon. Za hlavní cíl práce označuje „nalézt kritiku, parodii a ironii ve spisech Satyricon a Apocolocynthosis a rozbor díla Seneky." (str. 9) Tento postulát je v částečném rozporu s ohlášeným směrem zkoumání: problémem vnitřní pravdivosti díla Apocolocynthosis a jejího autora. Kritiku následně specifikuje jako „tu, která směřovala k císařům a obecným dobovým jevům společnosti." (ibid.) Práci rozčleňuje do deseti kapitol, jež je možné redukovat do čtyř hlavních úhlů pohledu doktorandky: historické pozadí literární tvorby v 1. stol. po Kr. jeho odraz v dílech Seneky a Petronia (s ohledem na Lukána, Persia, Iuvenala, Tacita, Suetonia a dalších); žánrové vymezení sledovaných děl a jejich zařazení do dobového literárního kontextu; filosofie a rétorika, jejich spolupůsobení v utváření obou zmíněných děl; analýza celkového společenského klimatu doby, zejména z hlediska jeho odrazu v obou sledovaných dílech.

Za těžiště práce považuji literárněvědnou analýzu Apocolocynthosis v 6. kapitole práce: „Seneca a jeho vztah k císaři Claudiovi a Neronovi, jak se odráží ve spisu A. (historicko-literární srovnání). Doktorandka dobře vystihla význam Augustovy řeči pro celkové vyznění satiry. Uvedení této osoby, reprezentující jistý typ politického programu a kultury, vytváří jakési *tertium comparationis*, jemuž se podřizují nejen kritéria morálního posouzení a odsouzení jeho nástupce a zároveň vnáší do bezčasového prostředí božského Olympu historický rozměr, na jehož pozadí je možno promítnout hodnotící spektrum. Vynikne zejména kontrast Augustova politicky i morálně konsekventního jednání s morální nejistou a morálně roztříštěnou, dnes bychom řekli kontroverzní Claudiovou postavou.

Za slabší naopak považuji pasáž o Senekově filosofii. Připadá mi absurdní, že by Seneku ke stoické filosofii přivedly jeho deprese nebo nedostatek alternativní nabídky v dobovém myšlení. V tomto duchu považuji za velmi zjednodušené toto autorčino tvrzení: „V Athénách v době 1. stol. po Kr. vládla duchovní prázdnota, chyběli ctitelé Platónovy Akademie, aristotelští peripatetikové, rovněž

i Epikúrova škola ztratila na svém vlivu."(str. 85) Vždyť kontinuita těchto škol pokračovala dál, hluboko do pozdní antiky, za platoniky se např. považovaly i dvě významné osobnosti řeckořímského kulturního prostoru Plútarchos a Apuleius, za peripatetiky celá řada přírodovědců (fysiologů) a gramatiků, využívajících aristotelské metodiky (Diomedés, Longinos a další). O nějakém útlumu epikureismu nemůže být ani řeč – jím ovlivněni jsou intelektuálové jako Gellius, Lúkiános, Alkifrón a další. Postulování převahy stoy spočívá spíše na optickém klamu: jednak k ní tradičně lnula velká část římské inteligence a politické elity, jednak máme shodou okolností k dispozici díla jí ovlivněná (Persius, Seneca, Iuvenalis, Lucanus), zatímco s ostatními školami se setkáváme v literárním odkazu nás došedším pouze sporadicky. Autorka práce ovšem konstatuje jisté ovlivnění epikurejskou inspirací Petroniovi. Nesouhlasím ovšem v tomto kontextu s existencí nějakého „lidového" epikureismu – tato filosofie byla pohříchu doménou elit.

Doktorandce se podařilo v celé řadě sond nastínit charakter sledované doby i jejího kulturního milieu, bohužel četností těchto sond celkové vyznění své analýzy poněkud oslabila. Je škoda, že tím i celá řada cenných postřehů o obou dílech působí často nesouvisle a někdy i protichůdně. V kontextu Senekovy tvorby postrádám podstatnější zmínku o jeho dramatické produkci – domnívám se, že by se našel paralelismus některých stylistických a komposičních postupů mezi těmito dramaty a menippskou satirou autora.

Doktorandce bych doporučil, aby se v dalších pracích vyhnula nebezpečně paušálním formulacím jako: „celé tzv. stříbrné období se nejenom v literatuře vyznačuje antiklasicistickou tendencí" (str. 21) nebo: „Senekovy filozofické úvahy byly jistě podpořeny výstřední společností, v níž se sám pohyboval" (str. 35). Za problematickou považuji také snahu autorky vystihnout tzv. pravdivost literárního díla, v našem případě satiry. Je její pravdivostí soulad s nějakým životním či filosofickým modelem nebo tkví spíše v respektování a explikaci zákonitostí, jež byly pro daný žánr považovány za normu: tj. vyhledávání absurdity, hyperboličnost, úmyslná deformace reality?

Na závěr si dovolím poznámku, jež možná vyjadřuje jistou profesionální formaci klasického filologa: někdy méně je více. Rozsah citované literatury i množství problémů, které doktorandka v práci prezentuje a nastoluje, aniž by je na tak malém prostoru mohla uspokojivě řešit (postavení propuštěnců, gladiátorů, náboženské ovzduší sledované doby, poměr rétoriky a filosofie), přispívá k nežádoucí atomizaci celkového vyznění práce.

Přes všechny tyto konstatované metodické a strukturální problémy považuji práci Niny Jaškové za cenný příspěvek pro osvětlení literárních polemik a dynamiky kulturních proudů v 1. století po Kristu. Práce má dobrou jazykovou úroveň, doktorandka plně prokázala své tvůrčí schopnosti v této oblasti výzkumu, práce splňuje požadavky standardně kladené na disertační práce v oboru klasické filologie.

Na základě těchto důvodů navrhuji, aby práce Niny Jaškové byla hodnocena známkou C.

V Olomouci 15. dubna 2015

PhDr. Jan Janoušek, Ph.D.